

**Львівський державний університет фізичної культури
ім. І. Боберського
Кафедра педагогіки та психології**

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

**ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ
НЕПОВНОСПРАВНИХ**

Напрямок підготовки : 016 "Спеціальна освіта";

Спеціальність: 017 "Фізична культура і спорт";

Львів – 2019 рік

Робоча програма з дисципліни «Психологічні особливості неповносправних»
для студентів за напрямом підготовки: 016 "Спеціальна освіта"; Спеціальність
017 «Фізична культура і спорт», Галузь знань: 01 «Освіта»

Розробники:

Доцент, кандидат психологічних наук Баклицька О. П.

Робоча програма затверджена на засіданні кафедри педагогіки та психології
Протокол № 1 від "30" серпня 2019 року

Завідувач кафедри
педагогіки та психології
доц., канд. пед. наук

_____ Соловйов В. Ф.

Схвалено методичною комісією ЛДУФК за напрямом підготовки
016 "Спеціальна освіта";
Протокол. № 1 від "30" серпня 2019 року

1.Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Галузь знань, напрям підготовки, освітньо-кваліфікаційний рівень	Характеристика навчальної дисципліни	
		денна форма навчання	заочна форма навчання
Кількість кредитів – 4	Напрямок підготовки: 016 "Спеціальна освіта"	Нормативна	
Модулів – 1	Спеціальність: 227 «Фізична терапія, ерготерапія»	Рік підготовки:	
Змістових модулів – 1		6-й	7-й
Загальна кількість годин - 120		Семестр	
	11-й	13-й	
Тижневих годин: - для <i>денної</i> форми навчання згідно графіку проходження навчальних дисциплін; - для <i>заочної</i> форми навчання згідно графіку проведення сесій	Освітньо-кваліфікаційний рівень: магістр	16 год.	год.
		Практичні, семінарські	
		год.	год.
		Лабораторні	
		24 год.	4 год.
		Самостійна робота	
		80 год.	76 год.
		Індивідуальні завдання: год.	
Вид контролю: екзамен			

2. Мета та завдання навчальної дисципліни

Мета курсу «Психологічні особливості неповносправних» є забезпечення студентів знаннями про основні психічні деструкти, порушення в структурі особистості з обмеженими можливостями, їх прояви та особливості поведінки; психолого-педагогічні методи впливу на таких осіб; ознайомлення з корекційними методиками з ціллю їх використання в подальшій професійній діяльності. Знання психологічних особливостей таких осіб необхідні студенту у майбутній професійній діяльності. Вивчення цих феноменів необхідне для розуміння механізмів, які забезпечують життєдіяльність таких осіб та формують методи управління їх поведінкою та навчальним процесом. Тому основними завданнями курсу «Психологічні особливості неповносправних» є наступні:

- дати необхідні знання про функціонування психічної діяльності в нормі і її прояви в клінічній картині хвороби.
- – дати необхідні знання про патопсихологічні властивості особистості з обмеженими можливостями;
- навчити спеціаліста пізнавати структуру особистості неповносправних їх емоційну, вольову та інтелектуальну сфери;
- розкрити психологічні деструкти особистості з обмеженими можливостями, враховуючи її діагноз;
- ознайомити майбутніх спеціалістів з основними методами корекції поведінки і психотерапевтичного впливу та специфікою їх використання в майбутній діяльності;
- забезпечити студентів необхідними знаннями з реабілітаційної допомоги особам з обмеженими можливостями.
- навчити методам роботи з сім'єю, що виховує дитину з обмеженими можливостями.

Вивчивши предмет, студент повинен **знати**:

- основні деструкти в психологічній структурі особистості із затримкою психічного розвитку, розумовою відсталістю, порушенням слуху, зору, мови, опорно-рухового апарату, синдромом раннього дитячого аутизму;
- принципи роботи з сім'ями, які виховують дитину з обмеженими можливостями;
- принципи роботи соціальних інститутів коректувальної спрямованості;
- методи надання реабілітаційної допомоги.

Оволодівши дисципліною, студент повинен **вміти**:

- розпізнавати основні відхилення, які зустрічаються в психіці осіб з обмеженими можливостями;
- використовувати основні методи корекції поведінки таких осіб;
- будувати комунікативні процеси з членами родини дітей з обмеженими можливостями;

3. Програма навчальної дисципліни

Змістовий модуль 1. Основні психолого-клінічні аспекти дисципліни. Психологічні особливості дитини з обмеженими можливостями.

Тема 1. Предмет, методи та завдання курсу «Психологічні особливості неповносправних».

Тема 2. Соціально-психологічна характеристика дітей із затримкою психічного розвитку.

Тема 3. Психологічні особливості розумово відсталих дітей.

Тема 4. Психологічна характеристика дітей з порушенням слуху.

Тема 5. Аналіз психологічних особливостей дітей з порушенням зору.

Тема 6. Порушення мови та психологічні особливості дітей, що їх мають.

Тема 7. Психологічний аналіз дітей з порушенням опорно-рухового апарату.

Тема 8. Діти з синдромом раннього дитячого аутизму .

4. Теми лекційних занять.

1. Тема лекції: «Психічна норма і патологія та їх прояви в клініці»;

Поняття психологічного симптому та синдрому. Принципи відмежування функцій в патології від норми. Непсихотичний рівень порушень. Психотичний рівень порушень. Ендогенний та екзогенний тип психічного реагування. Дефект і виздоровлення, компенсація і хроніфікація.

2. Тема лекції: «Основні положення інклюзивної освіти»

Поняття інклюзивної освіти та її характерні особливості. Особливості реалізації інклюзивної освіти в країнах Європи. Інклюзивна освіта як система освітніх послуг. Інклюзія та перешкоди. Інтеграція та її типи. Моделі інтеграції. Завдання інклюзивної освіти. Складові моделі інклюзивної освіти. Співпраця з батьками. Досвід різних країн у застосуванні інклюзивної освіти (Італія, Бельгія, Голландія, Швеція, Німеччина, Англія). Інклюзивна освіта в Україні.

3. Тема лекції: «Роль сім'ї у вихованні дитини з обмеженими можливостями».

Характеристика психологічних особливостей сімей, в яких виховуються діти з обмеженими можливостями. Напрямок соціальної роботи з сім'єю, що виховує дитину з відхиленнями у розвитку. Функції сім'ї, в якій виховується неповносправна дитина. Психокорекційна робота в системі психолого-педагогічної допомоги сім'ям, що виховують дітей з обмеженими можливостями. Травмуюча дія стресу. Зміни в соціальному плані таких сімей. Соматичні та нервові захворювання матері, як результат несприятливих сімейних обставин. Працевлаштування батька та матері. Залежність «мати-дитина». Реабілітація дитини засобами освіти. Основні напрямки соціальної роботи з батьками неповносправних дітей.

4. Тема лекції: «Діти з порушеннями опорно-рухового апарату»

Порушення функцій опорно-рухового апарату та його прояви. Причини виникнення дитячого церебрального паралічу. Рухові розлади. Кінестезичні

порушення. Порушення психіки при дитячому церебральному паралічі. Мовні та інтелектуальні порушення. Види порушень опорно-рухового апарату. Поняття рухового дефекту та його аналіз. Зміни в сенсорних функціях. Пізнавальна діяльність дітей з діагнозом ДЦП. Фактори, що викликають ДЦП: інфекційні захворювання, перенесені матір'ю під час вагітності; серцево-судинні і ендокринні порушення у матері; токсикоз вагітності; фізичні травми, забиття плоду; резус-конфлікт; фізичні чинники; родова травма; асфіксія та інш. Порушення рухових функцій та м'язевого тону. Парези і паралічі, атаксія, кінестезія, синкінезія. Зміни в психічних процесах. Грубе недорозвинення інтелекту Розлади емоційно-вольової сфери. Опіка і гіперопіка. Коректувальна робота.

5. Тема лекції: «Діти із затримкою психічного розвитку».

Поняття психічного розвитку дитини та його затримка, як крайнього варіанта норми. Клінічні класифікації дітей із ЗПР. Характеристика дітей з затримкою психічного розвитку конституціонального походження. Характеристика дітей із затримкою психічного розвитку церебрально-органічного походження. Початкові причини затримки психічного розвитку (хвороби матері під час вагітності, родові травми, інфекції; перенесені в перші місяці життя і деякі інші). Клінічна класифікація форм ЗПР. Порушення емоційно-мотиваційної сфери. Інтелектуальні порушення при ЗПР. Основні принципи, що лежать в навчанні дітей з діагнозом ЗПР. Анатомо-фізіологічні механізми мовлення. Основні порушення мови. Головні причини патології мови. Характерні ознаки мовних порушень. Розлади фонаційного оформлення мови. Порушення структурно-семантичного оформлення висловлювання.

6. Тема лекції: Діти з розумовою відсталістю

Поняття розумова відсталість Характеристика олігофренії як особливої форми психічного недорозвинення. Деменція як психологічний диструкт. Міра прояву дефекту. Порушення пізнавальної сфери та вищих психічних функцій. Зміни у фізичному розвитку дітей. Форми порушення інтелекту. Причини олігофренії.

Біологічні і соціальні чинники олігофренії. Соціальна робота з розумово відсталими дітьми. Організація соціально-реабілітаційної роботи з розумово відсталими дітьми.

7. Тема лекції: Синдром раннього дитячого аутизму.

Поняття аутизму. Причини його виникнення. Клініко-психологічні ознаки раннього дитячого аутизму. Специфіка міжособистісних контактів дітей аутистів. Корекція поведінки та навчальної діяльності аутистів. Стереотипність поведінки. Порушення мовного розвитку. Сенсорні дефекти. Почуття самозбереження. Особливості афективних проявів. Ставлення до близьких людей. Аутистичні риси особистості.

8. Тема лекції: Психологічні характеристики дітей з порушенням слуху та зору.

Психологічна характеристика туговухих дітей. Поняття туговухості. Психологічні особливості глухих дітей. Глухота як діагноз. Психологічна корекція дітей з порушенням слуху. Категорії дітей з порушеннями слуху: глухі і слабчочуючі. Класифікації міри пониження слуху. Порушення слуху і психічний розвиток. Додаткові відхилення в розвитку дітей з порушенням слуху. Причини виникнення вад слуху. Мова і порушення слуху. Сурдопедагогіка глухих дітей. Особливості психічного розвитку дітей з порушенням зору. Специфіка навчання дітей з порушенням зору. Засоби компенсації порушеного зору.

5. Структура навчальної дисципліни

Назви змістовних модулів і тем	Кількість годин											
	усього	Денна форма					Заочна форма					
		у тому числі					усього	у тому числі				
	л	п	ла б	інд	с.р.			л	п	лаб	інд	с.р.
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Змістовий модуль 1. Психологічні особливості неповносправних дітей.												
Тема 1. Психічна норма і патологія та їх прояви в клініці.	10	2		3		10	3	2		2		13
Тема 2. Основні положення інклюзивної освіти.	12	2		3		10	3	2		2		13

Тема 3. Роль сім'ї у вихованні дитини з обмеженими можливостями.	12	2		3		10	3	2		-		13
Тема 4. Діти з порушеннями опорно-рухового апарату.	10	2		3		10	3			2		13
Тема 5. Діти із затримкою психічного розвитку.	12	2		3		10	3	2		-		13
Тема 6. Діти з розумовою відсталістю.	56	2		3		10	50	2				13
Тема 7. Синдром раннього дитячого аутизму.	23	2		3		10	16					13
Тема 8. Психологічні характеристики дітей з порушенням слуху та зору.	47	2		3		10	44			2		13
Разом	120	16		24		80	120	8		8		104

6. Теми лекційних занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин	
		денна	заочна
1	Психічна норма і патологія та їх прояви в клініці.	2	2
2	Основні положення інклюзивної освіти.	2	2
3	Роль сім'ї у вихованні дитини з обмеженими можливостями.	2	
4	Діти з порушеннями опорно-рухового апарату.	2	
5	Діти із затримкою психічного розвитку.	2	2
6	Діти з розумовою відсталістю.	4	2
7	Синдром раннього дитячого аутизму.	2	
8	Психологічні характеристики дітей з порушенням слуху та зору.	2	
	РАЗОМ	16	8

7. Теми лабораторних занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин	
		денна	заочна
1.	Методи дослідження особистості з обмеженими можливостями.	2	2
2.	Аналіз біологічних і соціальних факторів, що провокують аномальний розвиток особистості.	2	2
3.	Система соціальних інститутів коректувальної спрямованості та їх робота з дітьми, що мають обмежені можливості	2	
4.	Робота з сім'єю, що виховує неповносправну дитину.	2	2
5.	Психологічна картина дітей з діагнозом ДЦП.	2	
6.	Психологічна діагностика дітей з діагнозом ЗПР	2	
7.	Специфіка дітей з діагнозом розумова відсталість.	2	
8.	Психологічні зміни в структурі дітей аутистів та методи їх дослідження.	2	

9.	Психологічні особливості дітей з порушенням слуху.	2	
10.	Особливості дітей з порушенням зору.	2	
11.	Реабілітаційна допомога дітям з обмеженими можливостями.	4	
			2
	РАЗОМ	24	8

7. Самостійна робота

№ з/п	Назва теми	Кількість годин	
		денна	заочна
1	Проаналізувати основні методи дослідження особистості, які можна використовувати в умовах спеціалізованих медичних закладів.	10	13
2	Проаналізувати поняття психічного розвитку та вказати його порушення у дітей з обмеженими можливостями.	10	13
3	Проаналізувати основні проблеми курсу «Психологічні особливості неповносправних».	10	13
4	Проаналізувати основні зміни в психіці дітей з діагнозом ЗПР.	10	13
5	Зміни в психіці особистості з діагнозом розумова відсталість.	10	13
6	Дати характеристику дітей з порушенням мови.	10	13
7	Дати характеристику дітей з порушенням слуху та проаналізувати основні методи психодіагностики їх особистості.	10	13
8	Проаналізувати психологічні особливості дітей аутистів.	10	13
	РАЗОМ	80	104

Індивідуальні завдання до самостійної роботи.

1. Написати 10 бібліографічних карток по літературі з кожної теми.

Форма звіту: складена картотека.

2. На основі самостійно опрацьованої літератури студент повинен проаналізувати основні проблеми курсу «Психологічні особливості неповносправних», та визначити коло питань, які потрібно враховувати в корекційній роботі.

Форма звіту: схема факторів, які потрібно враховувати в корекційній роботі.

3. Проаналізувати методи дослідження особистості з психосоматичними порушеннями та визначити ситуації при яких їх можна використовувати.

Форма звіту: схема з поясненнями.

4. Потрібно проаналізувати поняття психічного розвитку та вказати його порушення у дітей з обмеженими можливостями.

Форма звіту: реферат.

5. Проаналізувати основні зміни в психіці дітей із затримкою психічного розвитку.

Форма звіту: реферат основних з характеристик інтелектуального та емоційно-вольового розвитку дитини.

6. Дати характеристику дітей з розумовою відсталістю та вказати суб'єкт-об'єктні чинники, що приводять до такої патології.

Форма звіту: реферат з аналізу чинників, що провокують дефект.

7. Проаналізувати основні зміни в психіці дітей з порушенням зору, вказати методи їх корекції.

Форма звіту: текст реферату.

8. Проаналізувати чинники, що негативно впливають на слух неповносправних.

Форма звіту: текст реферату.

9. Проаналізувати, на основі опрацьованої літератури, структуру особистості дитини аутиста.

Форма звіту: соціально-психологічна характеристика неповносправної дитини.

10. Написати реферат із запропонованих тем:

- «Аналіз методик психодіагностики та їх використання в роботі з неповносправними».
- «Мотиви навчальної діяльності неповносправних та методи їх дослідження».
- «Інтелектуальний потенціал особистості неповносправних».

Форма звіту: текст реферату.

11. Проаналізувати, на основі опрацьованої літератури, структуру мотиваційного потенціалу особистості неповносправного.

Форма звіту: конспект опрацьованого матеріалу та схема мотиваційної сфери особистості неповносправних.

12. Проаналізувати основні методи психокорекції та дати їх класифікацію.

Форма звіту: схема з поясненнями.

12. Проведіть самостійне дослідження процесів пам'яті особистості неповносправного та назвіть методи її розвитку.

Форма звіту: текст з результатами дослідження.

13. Порівняйте процес розвитку уваги неповносправної дитини зі здоровою. Що в них спільного? Складіть відповідну схему.

Форма звіту: схема з поясненнями.

14. Порівняйте, проаналізуйте та експериментально вивчіть розвиток уяви неповносправної дитини підліткового віку.

Форма звіту: текст з результатами дослідження.

15. Проаналізуйте основні вольові якості особистості аутиста. Назвіть причини їх недостатнього розвитку та вкажіть методи їх корекції.

Форма звіту: текст з результатами дослідження.

20. Опрацюйте психолого-педагогічну літературу з проблеми соціального становлення особистості неповносправного.

Форма звіту: текст з опрацьованої літератури.

9. Методи навчання

Лекції: проблемні і інтерактивні.

Лабораторні заняття: ділові ігри, рольові ігри, науково-дослідні обстеження, практичні роботи.

10. Методи контролю

В процесі вивчення дисципліни «Психологічні особливості неповносправних» здійснюється *поточний* контроль у вигляді опитування, оцінки виконання тестових методик, участі студентів в розробці психолого-педагогічних рекомендацій.

Тематичний контроль проводиться за допомогою виконання спеціально розроблених тестів за темами змістового модуля.

Підсумковий контроль (екзамен) проводиться в усній формі за спеціально розробленими екзаменаційними білетами.

11. Розподіл балів, які отримують студенти

При здачі екзамену

Поточне тестування та самостійна робота, екзамен					Підсумковий тест (екзамен)	Сума
Змістовий модуль №1						
T1	T2	T3	T4	T5	50	100
4	4	4	4	4		

T1, T2 ... T12 – теми змістових модулів.

Шкала оцінювання: національна та ECTS

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою	
		для екзамену, курсового проекту (роботи), практики	для заліку
90 – 100	A	відмінно	зараховано
82-89	B	добре	
74-81	C		
64-73	D	задовільно	
60-63	E		
35-59	F_x	незадовільно з можливістю повторного складання	не зараховано з можливістю повторного складання
0-34	F	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни	не зараховано з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

За результатами всіх набраних балів кожному студентові виставляється кількість балів від 0 до 100, оцінка за чотирибальною національною шкалою і за шкалою ECTS.

При здачі іспиту студент отримає позитивну оцінку, якщо він набрав 18 і більше балів, в подальшому він складає іспит в усній формі за білетом, який вбирає в себе два питання і додатково набирає від 0 до 50 балів (Таблиця 1). За результатами складання іспиту виводиться підсумкова оцінка шляхом додавання отриманих балів упродовж семестру та оцінки на іспиті.

Таблиця 1

Критерії оцінювання навчальних досягнень студентів на іспиті, де студент може додатково набрати до 50 балів.

Бали	Загальні критерії оцінювання навчальних досягнень студентів на екзамені
2	Студент може розрізняти об'єкт вивчення і відтворити деякі його елементи.
4	Студент фрагментарно відтворює незначну частину навчального матеріалу, має нечіткі уявлення про об'єкт вивчення, виявляє здатність елементарно викласти думку.
6	Студент відтворює менше половини навчального матеріалу; з допомогою викладача виконує елементарні завдання.
8	Студент знає приблизно половину навчального матеріалу, здатний відтворити його відповідно до тексту підручника або пояснення педагога, повторити за зразком певну операцію, дію.
10	Студент розуміє основний навчальний матеріал, здатний з помилками й неточностями дати визначення понять, сформулювати правило.
12	Студент виявляє знання і розуміння основних положень навчального матеріалу. Відповідь його правильна, але недостатньо осмислена. З допомогою викладача здатний аналізувати, порівнювати, узагальнювати та робити висновки; вміє застосовувати знання при розв'язуванні задач за зразком.
14	Студент правильно, логічно відтворює навчальний матеріал, розуміє основоположні теорії і факти, вміє наводити окремі власні приклади на підтвердження певних думок, застосовує вивчений матеріал у стандартних ситуаціях, частково контролює власні навчальні дії.
16	Знання студента є достатньо повними, він правильно засвоює вивчений матеріал у стандартних ситуаціях, уміє аналізувати, встановлювати найсуттєвіші зв'язки і залежність між явищами, фактами; робити висновки, загалом контролює власну діяльність. Відповідь його повна, логічна, обґрунтована, але з деякими неточностями
18	Студент вільно володіє вивченим матеріалом, застосовує знання в дещо змінених ситуаціях, уміє аналізувати і систематизувати інформацію, використовує загальновідомі докази у власній аргументації.
20	Студент володіє глибокими і міцними знаннями, здатний використовувати їх у нестандартних ситуаціях; самостійно визначає окремі цілі власної навчальної діяльності, критично оцінює окремі нові факти, явища, ідеї.
22	Студент володіє узагальненими знаннями з предмета, аргументовано використовує їх у нестандартних ситуаціях, уміє знаходити джерело інформації та аналізувати її, ставити і розв'язувати проблеми; визначає програму особистої пізнавальної діяльності; самостійно оцінює різноманітні життєві явища і факти, виявляючи особисту позицію щодо них.
23-25	Студент має системні, дієві знання, виявляє неординарні творчі здібності у навчальній діяльності, вміє ставити і розв'язувати проблеми, самостійно здобувати і використовувати інформацію, виявляє власне ставлення до неї; розвиває свої обдарування і нахили.

11. Методичне забезпечення

11.1. Тексти лекцій.

11.2. Плани лабораторних занять.

11.3. Набір існуючих психологічної літератури і спеціально розроблених нами тестових методик.

11.4. Зміст тем самостійної роботи.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Лебединська К.С., Микільська О. С. Діагностика раннього аутизму. - М., 1991.
2. Лебединська К.С., Микільська О. С. та ін. Діти з порушеннями спілкування. - М, 1989.
3. Каган В. Е. Аутизм у дітей - Л., 1981.
4. Колупаєва А.А. Досвід реалізації інклюзивної освіти в країнах Європи /Колупаєва А.А. Педагогічні основи інтегрування школярів з особливостями психофізичного розвитку в загальноосвітні навчальні заклади: Монографія - К.: Педагогічна думка, 2007 р. – 458 с.
5. Ульяновська У. В. Шестирічні діти із затримкою психічного розвитку. - М., 1990.
6. Феоктистова В. А. Історія радянської тифлопедагогіки, школи сліпих і слабозрячих. - Л., 1980.
7. Шевченко С. Г. Варіативні форми освіти дітей з труднощами в навчанні в масових школах// Дефектологія. - 1996. - №1.
8. Синее В.Н. Коррекция интеллектуальных нарушений учащихся вспомогательной школы: Автореф. дис. ... д-ра пед. наук. — М.: НИИД АПН СССР, 1988. — 45 с.
9. Синее В. Л. Психологическое обоснование проблемы коррекционной работы с детьми-олигофренами // Дефектология. — 1988. — № 5. — С. 87—88.
10. Синьов В. М. , Матвеева М. П., Рохліна О. П. Психологія розумово відсталої дитини. – К. Знання, 2008
11. Феоктистова В. А. Хрестоматія по історії тифлопедагогіки. - М, 1987.
12. Морозов С. А., Морозова Т. І. Світ за скляною стіною // Материнство. - 1997. - №1.
13. Морозов С. А., Морозова Т. І. Світ за скляною стіною // Материнство. - 1997. - №1.
14. Исаев Д.Н. Умственная отсталость у детей и подростков. — СПб.: Речь, 2003. — 391 с.

15. *Бгажнокова И.М.* Психология умственно отсталого школьника. — М.: Просвещение, 1987. — 96 с.
16. *Белкин А.С.* Нравственное воспитание учащихся вспомогательной школы. — М.: Просвещение, 1977. — 112 с.
17. *Буфетов Н.М.* Нравственное воспитание во вспомогательной школе. — Алма-Ата: Мектеп, 1988. — 88 с.
18. Ворон М.В., Найда Ю.М. Інклюзивна освіта: українські реалії/журнал «Підручник для директора», видавництво «Плеяда», червень, 2006.
19. Воспитание и обучение детей во вспомогательной школе / Под ред. В.В. Воронковой. — М.: Школа-Пресс, 1994. — 416 с.
20. *Выготский Л.С.* Собр. соч.: В 6 т. Основы дефектологии / Под ред. Т.А. Власовой. — М.: Педагогика, 1983. — Т. 5. — 368 с.
21. *Выготский Л.С.* Собр. соч.: В 6 т. Проблемы развития психики / Под ред. Матюшкина. — М.: Педагогика, 1983. — Т.3. — 368с.
22. Даниленко Л.І. Управління інклюзивною школою на засадах менеджменту освітніх інновацій / Інклюзивна школа: особливості організації та управління: Навчально – методичний посібник/Кол.:авторів: Колупаєва А.А., Найда Ю.М., Софій Н.З. та ін. За заг.ред.Даниленко Л.І., - К.:2007.- 128с.
23. *Дульнев Г.М.* Учебно-воспитательная работа во вспомогательной школе. — М.: Просвещение, 1981. — 176 с.
24. *Еременко И.Г.* Познавательные возможности учащихся вспомогательной школы. — К.: Рад. шк., 1972. — 130 с.
25. Єфімова С.М. Налагодження партнерських стосунків з родинами / Інклюзивна школа: особливості організації та управління: Навчально – методичний посібник/Кол.:авторів: Колупаєва А.А., Найда Ю.М., Софій Н.З. та ін. За заг.ред. Даниленко Л.І., - К.:2007.- 128с.
26. І.Єрмаков В. П., Якунін Г. А. Розвиток, навчання і виховання дітей з порушеннями зору. - М, 1990,
27. Каган В. Е. Аутизм у дітей - Л.?, 1981.

28. *Катаева А. А., Стребелева Е. А.* Дошкольная олигофренопедагогика. — М.: Гуманит. изд. центр "ВЛАДОС", 2001. — 208 с.
29. *Коломинский Н.Л.* Развитие личности учащихся вспомогательной школы. — К.: Рад. шк., 1978. — 88 с.
30. *Липа В. А.* Психологические основы педагогической коррекции. — Славянск, 2001. — 232 с.
31. *Лубовский В. И.* Психологические проблемы аномального развития детей. — М.: Педагогика, 1989. — 104 с.
32. *Максименко С. Д., Бондарь В. И., Бех И. Д.* Психология формирования трудовых умений школьников (Сравнительный анализ деятельности учащихся массовой и вспомогательной школ). — К.: Рад. шк., 1980. — 110 с.
33. *Матвеева М. П., Миронова С. П.* Корекційна робота у системі освіти дітей з вадами розумового розвитку. — Кам'янець-Подільськ: Інформ.-вид. відділ Кам'янець-Подільськ. держ. ун-ту, 2005. — 164 с.
34. *Мерсиянова ГЛ.* Выполнение практических заданий учащимися вспомогательной школы. — К.: Рад. шк., 1985. — 81 с.
35. *Морозова Н.Г.* Формирование познавательных интересов у аномальных детей. — М.: Просвещение, 1969.
36. Основы специальной психологии / Под ред. Л.В. Кузнецовой. — М.: Издат. центр: "Академия", 2002. — 480 с.
37. *Певзнер М. С., Лубовский В. И.* Динамика развития детей-олигофренов. — М.: АПН РСФСР, 1963.
38. *Петрова В.Г., Белякова И.В.* Психология умственно отсталого школьника. — М.: Академия, 2002. — 160 с.
39. *Пинский Б.И.* Психология трудовой деятельности учащихся вспомогательной школы. — М.: Просвещение, 1985. — 127 с.
40. Програма виховання та навчання розумово відсталих дітей дошкільного віку. — К.: ТОВ "ЛДЛ", 2000. — 120 с.
41. Психологические вопросы коррекционной работы во вспомогательной школе / Под ред. Т. Н. Головиной. — М.: Педагогика, 1977. — 150с.

42. *Рубинштейн С. Я.* Психология умственно отсталого школьника. — М.: Просвещение, 1986. — 192 с.
43. *Семаго Н.Я., Семаго М.М.* Проблемные дети: Основы диагностической и коррекционной работы психолога. — М.: АРКТИ, 2000. — 208 с.
44. *Синьов В.М., Коберник Г.М.* Основы дефектології. — К.: Вища шк., 1994. — 143 с.
45. *Соловьев И.М.* Психология познавательной деятельности нормальных и аномальных детей. — М.: Просвещение, 1966. — 223 с.
46. *Сорокин В. М.* Специальная психология. — СПб.: Речь, 2004. — 216 с.
47. Софій Н.З., Найда Ю.М. Концептуальні аспекти інклюзивної освіти / Інклюзивна школа: особливості організації та управління: навчально – методичний посібник/ Кол.: авторів: Колупаєва А.А., Найда Ю.М., Софій Н.З. та ін. За заг. ред. Даниленко Л.І., - К.: 2007.- 128с.
48. Специальная дошкольная педагогика / Под ред. Е.А. Стребелевой. — М.: Издат. центр "Академия", 2001. — 312 с.
49. Специальная психология / Под ред. В.И. Лубовского, Т.В. Розановой, Л.И. Солнцевой. — М.: Академия, 2005. — 464 с.
50. Спеціальна педагогіка: Понятійно-термінологічний словник / За ред. В.І. Бондаря. — Луганськ: Альма-матер, 2003. — 436 с.
51. Спеціальна психологія. Тексти: Ч. 1 / За ред. М.П. Матвєєвої, С.П. Миронової. — Кам'янець-Поділ.: Інформ.-вид. відділ Кам'янець-Подільськ. держ. ун-ту, 1999. — 158 с.
52. Спеціальна психологія. Тексти: Ч. 2/Заред. М.П. Матвєєвої, С.П. Миронової. — Кам'янець-Поділ.: Інформ.-вид. відділ Кам'янець-Подільськ. держ. ун-ту, 2001. — 142 с.
53. *Стадненко Н. М., Матвєєва М. Л., Обухівська А.Г.* Нариси з олігофренопсихології / За заг. ред. Н.М. Стадненко. — Кам'янець-Подільський: Інформ.-вид. відділ Кам'янець-Подільськ. держ. ун-ту, 2002. — 200 с.

- 54.Таранченко О.М., Найда Ю.М. Врахування відмінностей розвитку та навчальної діяльності дітей з особливостями психофізичного розвитку в процесі навчання. / Інклюзивна школа: особливості організації та управління: Навчально – методичний посібник/Кол.:авторів: Колупаєва А.А., Найда Ю.М., Софій Н.З. та ін. За заг.ред.Даниленко Л.І., - К.:2007.- 128с.
- 55.Таранченко О.М., Найда Ю.М. Загальні принципи здійснення адаптації та модифікації навчально–виховного процесу /Інклюзивна школа: особливості організації та управління: Навчально – методичний посібник/Кол.:авторів: Колупаєва А.А., Найда Ю.М., Софій Н.З. та ін. За заг.ред.Даниленко Л.І., - К.:2007.- 128с.
- 56.Умственное развитие учащихся вспомогательной школы / Под ред. Ж.И. Шиф. — М.: Изд-во АПН РСФСР, 1961. — 184 с.
- 57.Формирование положительного отношения к учебно-трудовой деятельности учащихся вспомогательной школы / Под ред. Н.М. Стадненко. — К.: Рад.шк., 1982. — 102 с.
- 58.*Хохліна О.Л.* Психолого-педагогічні основи корекційної спрямованості трудового навчання учнів з вадами розумового розвитку. — К.: Педагогічна думка, 2000. — 288 с
- 59.*Хохліна О.Л.* Розумово відстала дитина // Діти з особливими потребами: Поради батькам. — К.: Наук, світ, 2004. — С 151—169.
- 60.*Хохліна О.П.* Підготовка розумово відсталої дитини до навчання в школі // Підготовка до школи дітей з особливими потребами в умовах сім'ї: Поради батькам. — К.: Наук, світ, 2005. — С 163—184.
- 61.*Царидзе М.Г.* Особенности развития воли умственно отсталых детей // Дефектология. — 1975. — № 2. — С. 30—34.
- 62.*Шипицына Л.М.* "Необучаемый" ребенок в семье и обществе. Социализация детей с нарушением интеллекта. — СПб.: Речь, 2005. — 477 с.